

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Participatie en democratie

Irwin, G.A.

Citation

Irwin, G. A. (1975). Boekbespreking van: Participatie en democratie. *Acta Politica*, 10: 1975(2), 215-218.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451561>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451561>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

vergelijkingen wordt gemodelleerd, dat het verloop in de tijd van de bewapeningsuitgaven in elk der landen bijv. in de vorm van een trend, een cyclus etc. wordt beschreven door deze differentiaalvergelijkingen, en dat bepaalde waarden voor de parameters aangeven of er evenwicht zal ontstaan en of dit evenwicht stabiel dan wel instabiel zal zijn. In hoofdstuk 3 bespreekt de auteur twee van deze modellen, te weten het model van Richardson en dat van Caspary.²

Caspary heeft met name het lineaire karakter van Richardson's vergelijkingen gekritiseerd. Volgens hem zijn de uitgaven voor bewapening gebonden aan een bepaalde bovengrens (bijv. het bruto nationaal inkomen minus de uitgaven noodzakelijk voor een minimaal levensonderhoud). Naarmate de defensie-uitgaven deze bovengrens dichter naderen, zal het steeds moeilijker worden extra gelden voor de defensiebegroting los te krijgen. In de hoofdstukken 4 en 5 voegt Luterbacher enkele theoretische aanzetten ten tonele die hij in het stelsel van lineaire vergelijkingen van Richardson en het niet-lineaire stelsel van Caspary wil introduceren. De nadruk ligt hierbij op twee elementen:

1 — de formulering van de interactie tussen staten in termen van een 'differential game', waarin staten zowel over doelvariabelen als beslisvariabelen beschikken en trachten een preferentiefunctie te optimaliseren door een optimaal pad van de uitkomstvariabelen te selecteren³;

2 — de introductie van 'memory'-elementen in de vergelijkingen die het gedrag van de staten beschrijven; deze laatste toevoeging wordt door de schrijver toegelicht aan de hand van indelingscriteria voor evoluerende systemen, waarbij hij vooral veel waarde toekent aan het hereditaire karakter van sociale systemen; wiskundig leidt het in aanmerking nemen van het verleden voor de verklaring van huidige gebeurtenissen tot het opnemen van integralen in de differentiaalvergelijkingen, hetgeen het onderzoek naar de stabiliteit van het systeem aanzienlijk ingewikkelder maakt.

De wiskundige uitwerking van de aldus verrijkte modellen van Richardson en Caspary wordt gepresenteerd in hoofdstuk 6. Dit hoofdstuk vormt, tezamen met de toetsing van de modellen in hoofdstuk 7, de kern van het boek.

De empirische juistheid van de lineaire modellen voor de bewapeningswedloop die vooraf ging aan de Eerste Wereldoorlog en de voor de huidige nucleaire bewapeningswedloop, blijkt bijzonder gering. Daarentegen geeft de empirische verificatie van de op de vergelijkingen van Caspary berustende modellen een aanzienlijk betere 'fit', temeer omdat Luterbacher de bovengrens van het defensie-budget niet langer als constante presenteert, maar een ander intern proces (de economische groei) in de vergelijkingen heeft opgenomen.

Ondanks deze wiskundige en statistische resultaten blijven een aantal fundamentele problemen in de bewapeningswedlooptheorieën onopgelost. In de eerste plaats de relatie tussen bewapeningsuitgaven en extern conflictief gedrag (tot uitdrukking komend in bijv. internationale crises). Luterbacher blijft binnen de traditie van alle bewapeningswedlooptheoretici door bewapeningsuitgaven expliciet als indicator voor conflictief gedrag te behandelen en zijn bewapeningswedlooptheorie als een algemeen conflictmodel te presenteren. Niettemin kan men het realiteitsgehalte van deze indicator in een tijd waarin stijgende bewapeningsuitgaven en détente zich naast elkaar voordoen, moeilijk hoog aanslaan. Een tweede probleem, de binnenlandse factoren die de bewapeningswedloop beïnvloeden, raakt de schrijver wel even bij zijn behandeling van Caspary, maar zijn systeem-georiënteerde model kan nauwelijks als een bevredigende verklaring van

de micro-beslissingen, die tot bewapeningswedloop leiden, worden aangemerkt. In het slothoofdstuk (8) stipt Luterbacher ook de problematische relatie tussen bewapeningswedlopen enerzijds en oorlog anderzijds kort aan. Hij pleit hierbij voor het opstellen van probabilistische modellen om de samenhang tussen deze verschijnselen te verklaren. Hiernaast dient de vraag te worden gesteld in hoeverre Luterbacher's bewapeningswedloopstudie als bijdrage tot de dialectische bestudering van de geschiedenis kan worden opgevat. Naar onze mening stelt de schrijver op dit punt meer in het vooruitzicht dan wordt waargemaakt. Luterbacher kritiseert de opvatting van Popper, dat het opstellen van algemene historische ontwikkelingswetten logisch onmogelijk is (p. 24), en presenteert zijn studie nadrukkelijk als een bijdrage tot 'décrire le mouvement de l'Histoire' (p. 27). Luterbacher's historische ontwikkelingswetten blijken echter niet meer in te houden dan zich herhalende partiële regelmatigheden (p. 25). Zijn kritiek op Popper wordt onbegrijpelijk wanneer hij zelf opmerkt dat 'en science une vision totale n'est jamais atteinte (. .)' (p. 25). Uit zijn bestudering van bewapeningswedlopen als van elkaar onafhankelijke gebeurtenissen blijkt ook dat de pretentie de totale ontwikkeling der geschiedenis te beschrijven niet wordt waargemaakt.

Ook in dit opzicht is de relatie met de (Hegeliaanse) dialectiek ver te zoeken, al doet schrijver het voorkomen alsof zijn bijdrage bestaat uit een mathematische formulering van 'l'optique dialectique de l'Histoire' (p. 29).

Deze kritische opmerkingen beogen evenwel niet af te doen aan de originele bijdrage die Luterbacher in de hoofdstukken 6 en 7 heeft gegeven.

Noten

¹ Richardson, Lewis F., *Arms and insecurity*. Chicago, 1960.

² Caspary, W., 'Richardson's model of arms races. Description, critique and an alternative model'. *International Studies Quarterly*, vol 2 (10), 1967, pp. 63-88.

³ Voor een soortgelijke formulering van de bewapeningswedloop als een 'multistage game', zie Simaan, M. & Cruz, J. B. 'A differential game formulation of arms race control and its interrelationship to Richardson's model', in: *Modelling and simulation*, vol. 4, 1973. Pittsburgh.

H. W. Houweling

J. G. Siccama

C. E. van der Maesen, *Participatie en Democratie*

Amsterdam (Universiteit van Amsterdam), 1974, -264 blz., z.p.

De laatste jaren is er opnieuw veel discussie ontstaan over het begrip 'waardevrij' onderzoek. Onduidelijkheid over de juiste betekenis ervan heeft veel verwarring veroorzaakt. *Participatie en Democratie* geeft enig inzicht in tenminste één aspect van deze verwarring. Onder 'waardevrij' hoeft men niet te verstaan dat de onderzoeker geen uitgangsofinie mag hebben of zelfs dat hij geen steun voor deze opinie in zijn onderzoek mag zoeken. Het is duidelijk bijvoorbeeld dat Van der Maesen vindt dat de democratie in Amsterdam er slecht aan toe is en men mag haar niet bekritisieren voor het hebben van deze mening. Maar 'waardevrij' moet op zijn minst betekenen dat de opinies van de onderzoeker niet van invloed zijn op de dataverzameling, meting van concepten, of analytische gedeelten van het onderzoek. Het voorschrift 'waardevrij' moet niet alleen

functioneren als een bescherming voor de lezer, maar ook als een waarschuwing voor de onderzoeker om zich bewust te zijn van de eigen menselijke neigingen. In *Participatie en Democratie* stelt Van der Maesen zich bloot aan kritiek op verscheidene punten, die alle schijnen voort te vloeien uit haar overheersende wens de zwakte van de Amsterdamse democratie aan te tonen.

Van der Maesen begint haar proefschrift met een analyse van en kritiek op de pluralistische visie op participatie die volgens haar veel te optimistisch is. Deze kritiek is eigenlijk wat kort om rechtvaardig te zijn tegenover de behandelde schrijvers en in ieder geval neemt dit inleidende gedeelte een wat eenzame plaats in het boek in, in plaats van een theoretische basis te verschaffen voor wat volgt. Dit is onnodig want wie deze pagina's zorgvuldig leest kan tenminste elf toetsbare hypothesen naar voren brengen (bv. 'democratische participatie vergroot het individueel geluk' (p. 6); 'participatie leert het individu andere zaken te overwegen dan zijn eigen belang alleen, hij leert sociaal te zijn' (p. 17); 'het participatie-monopolie van de 'Better-Off' wordt als het ware extra versterkt door de positieve samenhang tussen politieke participatie, politiek zelfvertrouwen en het bezit van hulpmiddelen, zoals status, inkomen en opleiding' (p. 22); enz.).

Een empirische toetsing met nieuwe gegevens zou mogelijk kunnen aantonen dat de pluralistische visie inderdaad gebrekkig is. Dit zullen wij echter nooit weten omdat de schrijfster geen van deze hypothesen (met misschien één uitzondering) expliciet geformuleerd heeft. Dit is niet alleen jammer omdat de hypothesen ongetoetst blijven maar ook omdat de vragen die zij wel stelt van minder algemeen theoretisch belang zijn. Uiteindelijk leert men veel over Amsterdam zonder eigenlijk te weten hoe deze kennis past in een vergelijkend en theoretisch kader.

De kern van Van der Maesen's argumentatie betreffende (non)participatie is dat dit rationeel gedrag is van burgers die een gevoel van onmacht hebben (p. 57). Het beeld dat de burger heeft van zijn mogelijkheden tot invloed is afhankelijk van twee factoren:

- 1 — zijn verwachtingen betreffende de hulpverlening door instellingen zoals politieke partijen, belangengroepen, organisaties, en actiegroepen; en
- 2 — zijn verwachtingen betreffende de openheid of ontvankelijkheid van overheidsfunctionarissen aangaande de noden, wensen en klachten van de burgerij en de bereidheid van die functionarissen om deze in acht te nemen.

Deze twee soorten van verwachtingen zijn gemeten door drie schalen: politiek zelfvertrouwen, politiek cynisme en persoonlijk-politieke effectiviteit. Door middel van de itemkeus en de interpretatie van de schalen krijgen echter de vooroordelen van de schrijfster een effect op de resultaten.

Het is duidelijk dat Van der Maesen meent dat de bevolking zich ineffectief moet voelen en volgens haar schaal scoorde inderdaad maar 43 % hoog in het gevoel van effectiviteit. Maar in de opbouw van de classificatie lijkt schrijfster het intellectueel vermogen van de respondenten te onderschatten. Om in de 'hoog' categorie te komen moest de respondent een soort 'ja-zegger' zijn — het ermee eens zijn dat bijna elk soort activiteit effectief zou zijn. Dus hoewel maar 43 % 'hoog' scoorde in gevoel van effectiviteit, meende 78 % dat werken 'via een vereniging of organisatie' en 81 % dat iets ondernemen 'samen met andere mensen' nuttig zou kunnen zijn in situaties zoals de twee geboden voorbeelden. Andere activiteiten werden door deze respondenten verworpen als minder doeltreffend. Dat de respondenten inderdaad in staat waren zo'n onderscheid te maken (nl.

dat de ene activiteit nuttig zou kunnen zijn maar niet een andere) blijkt ook uit de antwoorden op de open vragen. Minder dan 10 % zei dat zij niets zouden doen en nog minder zeiden niet te weten wat zij zouden kunnen doen. In het algemeen waren de antwoorden op deze open vragen meer direct en praktijkgericht dan de items die door de onderzoekers waren voorgelegd.

Een soortgelijk probleem doet zich voor in verband met de 'politiek cynisme'-schaal. Twee dimensies werden gevonden uit de zes items in de vraaggesprekken, maar alleen de 'meer cynische' werd gebruikt. Op basis hiervan werden 29 % van de respondenten als zeer cynisch geclassificeerd, en men zou hieruit moeten concluderen dat Amsterdammers nogal cynisch waren. Maar als men de andere items bekijkt, vindt men dat 88 % van de respondenten gelooft dat de raadsleden doen wat hun partijbestuur wil en 85 % dat zij doen wat de leden van hun partij willen. Verder gelooft 48 % dat raadsleden doen wat de kiezers willen. Een eenvoudig rekensommetje laat zien dat sommige van de 29 % 'zeer cynischen' deze meningen moeten delen. Door de classificatie alleen op de 'meer cynische'-dimensie te baseren, krijgt men een vertekend beeld van het cynisme van de gemiddelde Amsterdammer.

Het feit dat 'politieke partijen' niet samen viel met andere items in de 'index van persoonlijk-politieke effectiviteit' is aanleiding voor Van der Maesen om speciale aandacht te besteden aan participatie door middel van politieke partijen. Haar redenering betreffende de non-participatie en de rol van partijen hierin is in grove lijnen als volgt. Non-participatie is rationeel als de burgers het niet nuttig of effectief vinden om iets te ondernemen (p. 57). In hoeverre men gelooft in participatie is afhankelijk van de steun die men verwacht van politieke partijen, belangengroepen, organisaties en/of actiegroepen (p. 57). Normaaliter zou participatie van de burgers via de partijen naar de fractie en dan naar het College van B. & W. moeten lopen. Deze lijn is onduidelijk voor de burgers (p. 73) die de partijen niet als invloedrijk beschouwen, d.w.z. zij zijn sceptisch en pessimistisch. Dit scepticisme/pessimisme wordt dan gegeneraliseerd zodat het attitudes tegenover alle vormen van participatie omvat.

Deze redenering vindt echter weinig steun als men de data nader bekijkt. Men moet niet vergeten dat de items met betrekking tot de effectiviteit van de vormen van participatie voorgelegd werden in het kader van twee voorbeelden:

- a) een bedrijf dicht bij huis dat veel lawaai en stank veroorzaakt; en
  - b) een gevaarlijk kruispunt in de buurt waar stoplichten zouden moeten komen.
- Reeds eerder is aangeduid dat weinig respondenten dachten dat zij niets zouden of konden doen. Verder dachten hoge percentages dat samenwerken met anderen of door middel van organisaties *wel* zou helpen in zulke situaties. De partijen worden inderdaad veel minder vaak genoemd, maar de hoge percentages die andere vormen van participatie nuttig of succesvol achten loochenen de interpretatie dat deze attitude gegeneraliseerd zou kunnen worden tot participatie in het algemeen. Bovendien is werken via een politieke partij nauwelijks de meest voor de hand liggende methode om een stoplicht op de hoek te krijgen, wat de partijen ook mogen zeggen in hun verkiezingspropaganda. Misschien begrijpt de bevolking het politieke proces beter dan de partijen of de politicologen.

Ondanks de beweringen van de schrijfster vindt men soortgelijke optimistische geluiden in verband met 'verwachtingen omtrent de plaatselijke overheid' en 'het democratische credo'. Meer dan 90 % gelooft dat zij op dezelfde manier als andere mensen behandeld zouden worden door ambtenaren, politie en rechters.

Pas toen een 'follow-up' vraag gesteld werd waarin het tegengestelde werd aangenomen noemden 17 tot 29 % een groep die misschien beter behandeld zou worden. Met betrekking tot het democratische credo, vindt men dat Amsterdammers veel vaker dan in het onderzoek van Protho en Grigg 'democratische' antwoorden geven voor zowel de concrete als abstracte principes.

Uit het bovenstaande moet men natuurlijk niet concluderen dat er geen enkel probleem is in de Amsterdamse democratie. Er zijn zeker burgers die cynisch zijn, zich ineffectief voelen, en/of ondemocratische attitudes hebben. De oorzaken voor deze gevoelens zouden grondig onderzocht moeten worden. Het is mogelijk dat de Amsterdamse democratie inderdaad ziek is en dat vele van haar burgers door onwetendheid een te optimistisch antwoord hebben gegeven. Maar indien dit zo is zou het bepaald moeten worden door een nieuw onderzoek, aangezien de algemene trend in de gegevens van dit onderzoek weinig reden tot ongerustheid geeft.

Niettegenstaande de kritiek die te berde is gebracht moet gezegd worden dat er veel interessante gegevens in dit boek verzameld zijn. Het onderzoek was goed opgezet met een beter dan gemiddelde vragenlijst. Bij het lezen van dit boek moet men zich echter realiseren dat er andere interpretaties mogelijk zijn dan alleen die van de schrijfster.

G. A. Irwin

L. Prakke, **Pluralisme en staatsrecht**, (oratie Amsterdam, G.U.). Deventer (Kluwer), 1974, -31 blz., f 4,50

1 – De hier aangekondigde oratie zou men kunnen aanmerken als het zoveelste bewijs, dat ons staatsrecht bepaald niet, als een 'rustig bezit' kan worden beschouwd. Het is een duidelijk bewijs van de vrij stormachtige ontwikkeling, die het huidige staatsrecht doormaakt, een sprekend voorbeeld ook van heroriëntatie en herbezinning omtrent de grondslagen van de huidige staatsrechtsbeoefening. Prakke gaat daarbij overigens wel eigen wegen. Na een korte inleiding over aan het in 1973 in Nijmegen gehouden congres 'Object en Methode van de staatsrechtswetenschap' houdt de auteur zich bezig met een 'pluralisme, dat betrekking heeft op het object van de staatsrechtswetenschap, althans op één van haar belangrijkste referentiepunten, te weten de staat'.

2 – Prakke begint dan bij de stelling, dat de moderne staat pas ontstaan is 'op het breukvlak van de middeleeuwen en de moderne tijd'. De periode, waarin met name Jean Bodin de soevereiniteit aanpreekt als wezenskenmerk van iedere staat, waarbij soevereiniteit dan wordt opgevat als 'hoogste en enig oorspronkelijke bevoegdheid tot gezagshandhaving en rechtsvorming'.

Na een korte schets van enige ontwikkelingen t.a.v. dit begrip constateert hij dat men de huidige 'industriestaat' bepaald geen soevereiniteit meer kan toedichten. Wel blijft er 'zolang de staat de facto een overheersende positie inneemt te midden van de overige sociale groepen' 'behoefte aan een begrip, waarmee dit tot uitdrukking kan worden gebracht en vertaald in het juridische vlak'.

Hoe is het nu, momentéél met die staatsmacht gesteld? Zijn er soms tekenen aan te wijzen, dat die staat, die eenmaal als historisch verschijnsel is opgetreden, misschien nu weer bezig is te verdwijnen? Het antwoord op die vraag tracht de auteur te vinden door op een aantal gebieden de huidige machtsverhoudingen te

analyseren.

3 – Tegenover Duverger's stelling 'La suprématie de l'Etat n'est pas contestable, qu'on la déplore ou qu'on s'en félicite. L'Etat demeure le cadre fondamental du pouvoir' poneert Prakke nu, dat de staat in de moderne Westerse democratieën zijn soevereiniteit heeft verloren en dat de huidige situatie gekenmerkt wordt door 'versnippering van de politieke macht, van machtspluralisme'. Wat de staat daarbij slechts rest is 'a reserve function' (Friedmann). Wel heeft de staat daarbij één eigenschap, waardoor hij zich, van andere sociale groepen onderscheidt, nl. zijn 'officialiteit'. Dat laatste begrip is dan ontleend aan Earl Latham's boek *The Group Basis of Politics*. Bedoeld is dat het statelijk beslissingsmechanisme het enige is, waarmee beslissingen kunnen worden genomen, die bindend zijn voor de nationale samenleving in haar geheel. Die staat is dan nog 'rekenkantoor van maatschappelijke druk en tegendruk', 'middel tot juridificatie van het sociale evenwicht'. Haar van binnen uit aangevreten soevereiniteit is getransformeerd in een facade: de officialiteit. Prakke vervolgt dan zijn onderzoek naar de 'koers van de staatsmacht' op een tweetal gebieden, nl. de arbeidsverhoudingen en de planning.

M.b.t. het eerste terrein leidt hem dat tot de constatering, dat het optreden van de regering wordt gekenmerkt door onzekerheid (bv. loonmaatregel van het kabinet-De Jong, sociaal contract, respectievelijk centraal akkoord).

T.a.v. de planningsproblematiek wijst Prakke o.a. op het in 1970 uitgebrachte rapport van de commissie 'voorbereiding onderzoek toekomstige maatschappijstructuur' en de onder het kabinet-Biesheuvel ingestelde Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Het door Prakke gehanteerde illustratiemateriaal is zeker bij uitstek boeiend te noemen. De rede zal – terecht – bij zijn studenten hoge verwachtingen hebben gewekt. Maar wordt, zo kan men zich afvragen, het 'effect' in het verhaal niet ten dele bereikt doordat Prakke Bodin's stellingen en pleidooien gebruikt op een wijze, die hij even later t.a.v. Dooyeweerd afwijst? Door namelijk Bodin's theorema's te stellen tegenover zijn eigen 'praktische' onderzoek?

Wordt daardoor in feite het contrast tussen de periode van overgang tussen middeleeuwen en nieuwe tijd enerzijds en het heden met zijn industriestaat anderzijds niet overtrokken?

Er is te meer reden voor deze vraag omdat m.i. de grenzen van staat en staatsrecht bezwaarlijk geheel vanuit de feitelijke machtsverhoudingen kunnen worden verklaard en men stuit op de relatie tussen feit en rechtsnorm. Loopt men dan niet het risico om terecht te komen bij de door Meuwissen n.a.v. Burkens inaugurale rede opgeworpen vraag, wat er in dit verband nu van een zelfstandige sturende functie van het recht overblijft?

4 – Op p. 25 stelt de auteur bij zijn afronding de relatie tussen pluralisme en staatsrecht aan de orde. Hij bepleit dat 'de beoefenaren van het staatsrecht in ieder geval de staat zullen moeten volgen waar hij zich begeeft, in het bijzonder waar hij pacteert met andere machtskernen'. Zich aansluitend bij het verzet, dat Van der Hoeven heeft aangetekend tegen de 'vanuit politicologische hoek gelanceerde gedachte, dat het staatsrecht zich zou kunnen vergenoegen met bestudering van de juridische vaak zeer fraaie vormen – de daarachter verscholen gaande rauwe werkelijkheid zou tot het territoire van de wetenschap der politiek behoren' – ziet Prakke dan de garantie voor een meer dan louter formele betekenis van de staatsrechtsbeoefening in de 'officialiteit' van de staat. Die staat